

Sumari

Pròleg, Jaume Radigales.....	9
Prefaci, Miquel Jorba.....	11

PRIMERA PART

Introducció	19
1. Antecedents familiars	21
2. Començaments	29
3. Consolidació de la carrera I	41
4. Consolidació de la carrera II.....	55
5. Consolidació de la carrera III.....	63
6. Consolidació de la carrera IV.....	69
7. Casament	79
8. Represa de l'activitat.....	83
9. Maduresa I	93
10. Maduresa II.....	109
11. Maduresa III	125
12. Friburg	149
13. Maduresa IV	157
14. L'accident	169
15. Homenatges	175

SEGONA PART

1. Rosa Sabater i els compositors de la seva època	187
2. Rosa Sabater vista per altres músics.....	197
3. Rosa Sabater pedagoga	205

ANNEXOS

Prefaci als annexos	213
Annex 1. Cronologia	217
Annex 2. Repertori de Rosa Sabater per a piano sol	249
Annex 3. Repertori per a piano i orquestra	257
Annex 4. Repertori de música de cambra.....	261
Annex 5. Repertori de cant i piano	267
Annex 6. Discografia	269

Bibliografia.....	273
Agraïments	277

Pròleg

Conec en Miquel Jorba d'ençà d'una pila d'anys. A l'amistat s'uneix l'admiració per la sensibilitat que professa en tot allò que tingui a veure amb la música i, en especial, amb el piano.

Era lògic, doncs, que fos ell qui s'encarregués de biografiar Rosa Sabater. El lector que té a les mans aquest volum ha de saber que Miquel Jorba ha viatjat, ha buscat, ha escrutat... i finalment ha escrit i ha publicat. La seva feina ha estat ingent, constant i pacient, cosa que el fa mereixedor de la meva més sincera barretada. Perquè de Rosa Sabater se'n sabia, malauradament, ben poca cosa fins ara. I, per sort, el llibre de Miquel Jorba permetrà apropar-nos una mica més a la dona, la mare, l'artista i la pianista que hi havia darrere d'aquell nom tan floral i d'aquell cognom de menestral, que Rosa Sabater va heretar del seu pare, un extraordinari director d'orquestra que també mereix la seva biografia, tot i que Miquel Jorba en perfila un dibuix molt precís, que pot donar peu a futures recerques sobre Josep Sabater.

Després d'haver llegit el manuscrit del llibre, m'atreveixo a suggerir que Rosa Sabater no va tenir la sort que van gaudir d'altres col·legues. I no és que ningú li fes ombra. Senzillament, potser no va viure ni va estar al lloc que li tocava i quan li tocava. I, precisament quan semblava que les coses començaven a projectar-se cap a un futur esplendorós, el fortuït accident d'aviació a la vora de Madrid va segar una vida i unes promeses que mai no s'acomplirien.

Queda, això sí, el llegat d'una dona abnegada pel treball, sensible cap a allò que feia, compromesa amb els seus amics compositors

—Rosa Sabater sempre incloïa en els seus concerts i recitals peces de contemporanis que coneixia i estimava— i una mare responsable.

Alícia de Larrocha, Xavier Montsalvatge, Victòria dels Àngels, Frederic Mompou, Francis Poulenc i tants d'altres són alguns dels noms que poblen un llibre que Miquel Jorba ha escrit des del rigor de l'investigador responsable, però també des de l'entusiasme de qui estima la música en general i la de piano en particular. Perquè l'autor d'aquest llibre, per damunt de tot, és —com Rosa Sabater— una prolongació natural d'aquest fascinant instrument en blanc i negre.

Des del concert fins a la pedagogia, passant per la divulgació, Jorba és un autor compromès amb allò que fa. El repte no era fàcil i diria que se n'ha sortit amb nota. I amb notes, les evocades a través de les obres de J. S. Bach, Mozart, Beethoven, Schubert, Chopin, Granados o els esmentats Mompou i Montsalvatge, que van poblar la geografia artística d'aquella gran dona que va ser Rosa Sabater.

El lector no té entre les mans una biografia qualsevol: té un retrat precís i cisellat per la ploma de Miquel Jorba. Us asseguro que, quan gireu full, gaudireu d'una aventura humana i musical extraordinària, que contribueix al molt que devem a una gran dona, Rosa Sabater.

Jaume RADIGALES

Professor de la Universitat Ramon Llull
Crític musical

Prefaci

Aquesta primera biografia de la gran pianista Rosa Sabater ha estat fruit de la meva fascinació per les seves extraordinàries interpretacions que vaig tenir l'oportunitat d'escoltar en directe i a través dels seus enregistraments.

Aquesta gran atracció per la Rosa Sabater artista, em va portar a indagar en la seva trajectòria professional i personal.

Voldria que aquest llibre aportés un coneixement al més exhaustiu possible de la Rosa com a intèrpret, com a persona i com a pedagoga.

Aquesta tasca no ha estat fàcil. Sí que ha estat molt gratificant: cada nova dada trobada de la seva carrera, siguin concerts, recitals o crítiques de premsa, i cada nova informació sobre la seva vida, m'han proporcionat una enorme satisfacció.

He hagut de fer un intens treball de recerca en moltes biblioteques, arxius, sales de concerts, hemeroteques dels diaris i revistes de la seva època, a més de dirigir-me als responsables d'orquestrres, festivals, agències de concerts, discogràfiques i societats musicals que encara estan en actiu per anar de mica en mica recomponent la seva carrera pianística, truncada quan després de moltes adversitats, es trobava en el seu punt culminant.

Disposa també de l'aportació de moltes persones del seu cercle d'amistats, que molt amablement m'han explicat aspectes de la seva vida personal i que m'han ajudat a confeccionar el seu perfil humà. A part de les seves excepcionals condicions per a la música, cal remarcar que va ser una persona de qui tothom en té un entranyable record,

perquè la Rosa tenia la virtut d'estimar i fer-se estimar, d'encomanar l'alegria a tothom que l'envoltava i aquest és el record que, després de més de trenta anys de la seva mort, perdura en moltes persones que van tenir la sort de gaudir del seu il·limitat afecte.

A totes les persones entrevistades, els agraeixo el seu temps i paciència amb mi.

En aquest llibre, el lector trobarà moltes crítiques de premsa. Crec que és la millor manera, en aquest cas, que es pugui anar fent un retrat mental de l'evolució musical i humana de la Rosa i de la seva importància en el nostre món pianístic.

He procurat respectar al més fidelment possible l'escriptura d'aquestes crítiques, excepte quan hi havia algun error ortogràfic, semàntic o d'impremta.

D'altra banda, s'ha de tenir en compte que la Rosa va començar a actuar en públic l'any 1939 i que, per tant, moltes sales de concerts, orquestres, arxius i altres entitats d'aquella època que patrocinaven concerts, van deixar de fer-ho o simplement van desaparèixer fa molts anys i ningú sap on han anat a parar els seus respectius documents per a la seva consulta.

És per això que algunes dades poden no ser prou exactes, incompletes o fins i tot errònies. Per exemple, no he aconseguit trobar informació sobre la primera professora de piano de la Rosa a l'Acadèmia Marshall: Marina Perarnau. És possible que ella mateixa hagués estat qui li feia les classes particulars de francès, quan els pares de la Rosa van decidir que no seguís l'ensenyament reglat a l'escola. Però aquest fet no el puc confirmar. Tanmateix m'ha estat impossible, fins ara, aconseguir les dades de naixement i mort de tres directors d'orquestra amb qui la Rosa va actuar. Aquests són en Conrad Bernhard (a Barcelona el 1947), director possiblement d'origen noruec i nascut el 1900; el danès Niels Gron o Grön (a Londres el 1969) i l'holandès Roelof van Driesten (en una gira de concerts per Holanda el 1981). D'aquest darrer se sap que el 1995 va perdre una bona part de la seva oïda i va abandonar la direcció.

Pel que fa estrictament a la trajectòria professional de la Rosa, en els Annexos apareixen en cursiva les dades que no puc confirmar del tot.

Demano disculpes per aquest fet.

M'haguera agradat parlar més del pare de la Rosa, el mestre Josep Sabater, de l'Eduard Toldrà, de les activitats del "Camarote Granados", dels cursos de "Música en Compostela" i "Manuel de Falla" de Granada, dels punts d'inflexió que van representar per a la Rosa el seu casament i la seva contractació a Freiburg im Breisgau, de l'ambient musical que hi havia a Espanya i a Barcelona en particular, però els límits d'aquest llibre no ho fan possible.

Amb tot, espero haver aconseguit apropar al lector els trets més destacats, inclús les moltes contradiccions que tot artista té, d'aquesta pianista que "Nunca deja nada por decir o inadecuadamente dicho".¹

El lector trobarà al final d'aquest llibre una llista de les institucions i particulars que han col·laborat desinteressadament a ajudar-me per a aconseguir totes les informacions contingudes en aquest llibre.

No vull acabar aquest prefaci sense donar les gràcies al Dr. Ramon Alberch pel seu guiatge i amistosos consells, a Jaume Radigales per no sols haver estat tan amable d'escriure el pròleg sinó també pels seus valuosos comentaris i suggeriments, a més d'en Josep Checa, Carles Dinarès, Miguel Ituarte, Carles Julià, Adolf Pla, Johannes i Annamaria Rinker, Maria Roma i Carles Sigüenza, per haver rebut el seu constant encoratjament a tirar endavant aquest llibre.

1. Frase extreta del diari *La Tarde* de Santa Cruz de Tenerife del 23 de maig de 1946.

Introducció

Passaven uns quants minuts de la una de la matinada del diumenge 27 de novembre de 1983, quan l'avió Boeing 747 de la companyia Avianca de Colòmbia, procedent de París amb destinació a diferents ciutats d'Amèrica del Sud, i amb aturada a l'aeroport de Madrid-Barajas per a recollir alguns viatgers, s'estimbava en uns turons prop d'aquest aeroport, en el terme municipal de Mejorada del Campo.

Va haver-hi prop de dos-cents morts i una desena de supervivents.

D'entre les víctimes mortals hi havia Rosa Sabater, qui anava a Bogotà per a fer un recital de piano que formava part d'un dels actes del "Primer Encuentro Hispanoamericano de Cultura".

Amb la seva mort, el món musical i cultural en general va quedar del tot consternat. Perquè Rosa Sabater no sols era estimada per les seves interpretacions al piano i la seva entrega en l'ensenyança, sinó també per la seva manera de ser, per la seva generositat, per la seva proximitat i afectuositat amb tothom qui l'havia tractada.

Just quan augmentava l'admiració per part dels seus seguidors i les seves interpretacions convencien a moltes persones que temps enrere no havien confiat o cregut prou en les seves possibilitats, es produí el fatal accident que acabà amb la seva vida.

Acostumava a dir que "la gent toca tal com és" i en el seu cas aquesta frase es complia a la perfecció: les seves interpretacions eren plenes de sinceritat, vitals, autèntiques, sense amaneraments i posant la música per davant de tot. I així era ella, segons les persones que la van arribar a conèixer.

D'aquesta manera es truncava, doncs, la vida i la carrera d'una de les millors artistes que hem tingut al nostre país i tal com va manifestar el compositor Frederic Mompou en assabentar-se de la notícia “Davant la seva mort he tingut un enorme sentiment d'injustícia”.¹

1. Frase extreta de *El Noticiero Universal* del 29 de novembre de 1983.

1. Antecedents familiars

“Si no haguéssim tingut ànima, ens l’hauria creat la música.”

EMIL CIORAN: *El crepuscle dels pensaments*

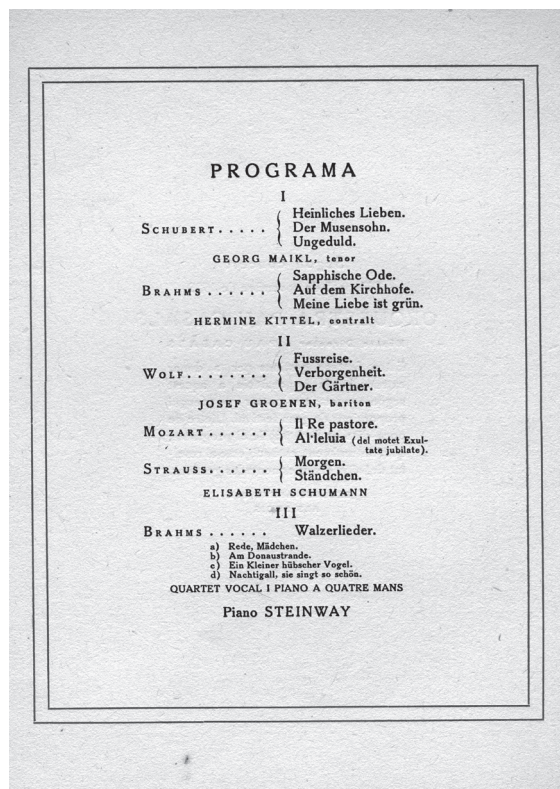
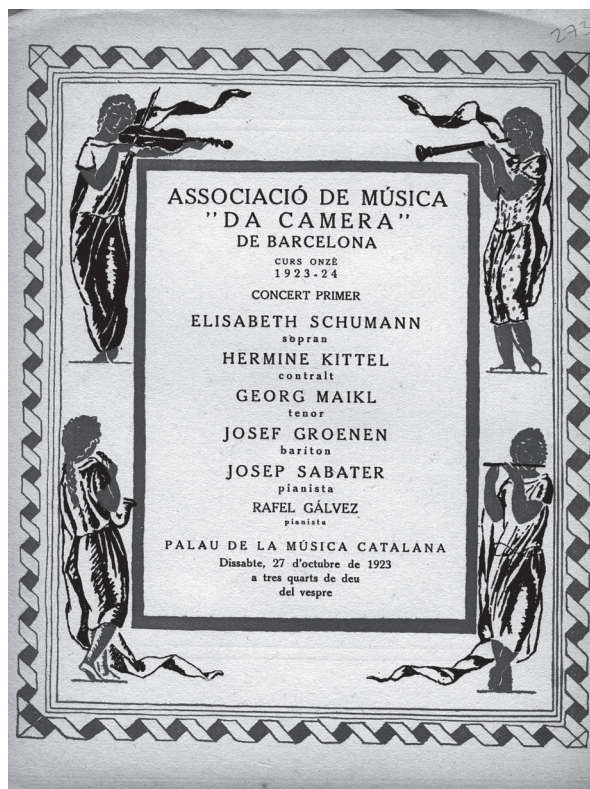
Rosa Sabater va néixer el 29 d’agost de 1927 a Barcelona, al número 288 del carrer Diputació. Era la segona filla del matrimoni format per Josep Sabater i Sust (1882-1969) i Margarida Parera i Fulquet (1897-1995), tots dos músics i descendents de músics.

El pare de Josep Sabater, en Joan Sabater i Roca (1849-1904), era de Vilassar de Mar, però vivia a Mataró (Barcelona), on havia desenvolupat una important tasca com a violinista de petits conjunts instrumentals i més tard, cap al 1888, va esdevenir director d’orquestra del Teatre Principal d’aquesta ciutat. El pare de Margarida, en Joaquim Parera i Lassus (1868-1933), va ser un conegut compositor de sardanes i obres corals per a infants de Vilafranca del Penedès (Barcelona). A més de treballar en una empresa de vins, durant molt de temps va formar part de l’Ajuntament de la seva vila com a regidor.

Josep Sabater va iniciar els estudis de música amb el seu pare i els prosseguí a l’antiga Escola Municipal de Música de Barcelona (avui Conservatori Municipal de Música de Barcelona), que llavors estava situada al Parc de la Ciutadella. Va estudiar piano amb Joan Baptista Pellicer, violoncel amb Josep Soler i harmonia amb Enric Morera. El 1901 va ser nomenat professor de piano d’aquesta institució, al mateix temps que s’obria camí com a pianista formant part de diferents grups de música de cambra i actuant també amb cantants per tot Europa i Amèrica del Sud.

Margarida, qui de joveneta ja mostrava una gran inclinació pel cant, juntament amb la seva mare i dues germanes més es van tras-

lladar a Barcelona per motius de treball i ella va començar a prendre classes a l'Escola Municipal de Música, on segurament hi va conèixer en Josep. Es van enamorar, es van casar i van anar a viure al carrer Diputació i posteriorment al número 19 del carrer de Casp. Amb el temps, tant Josep Sabater en l'àmbit de repertorista, com Margarida Parera com a professora de cant, es van fer un nom i per casa seva van passar molts alumnes o cantants que provenien d'altres professors, com Mercè Capsir, Raimon Torres, Amparo Vera, Mirna Lacambra, Jaume Aragall, Anna Ricci, Montserrat Caballé, entre d'altres. També Victòria dels Àngels hi anava per preparar amb el mestre Sabater les òperes que havia de cantar sota la seva direcció.

1923. Portada del programa del concert en què va participar Josep Sabater acompanyant diferents cantants. (Foto proporcionada per la Biblioteca Musical "Víctor Espinós" de Madrid.)

Sobre la direcció orquestral, Josep Sabater va ser del tot autodidacte, la qual cosa demostrava la seva intel·ligència i intuïció musicals que posteriorment transmetria, conscientment o no, a la seva filla Rosa.

El domini d'aquesta activitat i el seu amor per l'òpera van cridar l'atenció dels responsables del Gran Teatre del Liceu de Barcelona i el 1912, va ser contractat per dirigir *Lucia di Lammermoor* de G. Donizetti i *Il Trovatore* de G. Verdi. La darrera òpera que va dirigir al Gran Teatre del Liceu va ser *Manon* de J. Massenet dins la temporada 1950-1951.

També va ser reclamat per dirigir en molts teatres d'òpera i sales de concerts d'Espanya (Madrid, Oviedo, València, Sant Sebastià, entre d'altres), de Portugal i Amèrica del Sud, tant òperes com concerts simfònics.

A Barcelona, que llavors era la segona ciutat més wagneriana després de Bayreuth, les seves interpretacions d'aquest gran compositor i també d'altres, eren molt apreciades per la seva perícia, seguretat, brillantor i expressivitat.

L'any 1943, se l'anunciava a Madrid com "el gran Maestro catalán",¹ amb motiu de les representacions de *Tosca* de G. Puccini i d'*Otello* de G. Verdi al Teatro Coliseum de la capital d'Espanya.

Sota el seu aspecte afable però seriós i treballador, hi havia també un cert grau de rauxa, com ho confirma un fet que va ocórrer una vegada que va anar a les Illes per a dirigir l'antiga Orquestra Filharmònica Balear: aquells dies hi havia una vaga del gremi d'espardenyers, i Josep Sabater, per a solidaritzar-se amb aquests treballadors, va sortir a l'escenari descalç!

Als anys trenta va formar la seva pròpia orquestra: l'Orquestra Ibèrica de Concerts, però a part de la seva activitat al Liceu i els concerts simfònics amb l'Orquestra Ibèrica de Concerts, cal destacar una

1. Nota extreta del diari *ABC* de Madrid del 4 de març de 1943.

iniciativa quasi igual d'important: les representacions d'òperes del Club de Futbol Júnior.

El Club de Futbol Júnior era una entitat esportiva creada el 1917, especialment dedicada al futbol, atletisme i hoquei sobre herba, club del qual van sorgir alguns jugadors que van arribar a la selecció espanyola d'hoquei i alguns membres de la secció d'atletisme van aconseguir rècords nacionals. Hi havia també algunes persones del Club de Futbol Júnior que tenien unes certes inquietuds culturals. Aquest grup de persones eren especialment amants de l'òpera, van fundar el 1931 la secció musical i van proposar al mestre Sabater si voldria col·laborar-hi dirigint una òpera a l'any, i que els mateixos membres del club s'encarregarien del vestuari, dels decorats i de la seva interpretació en les parts vocals.

El mestre Sabater va acceptar amb entusiasme i van començar a assajar en un local del districte de Sarrià-Sant Gervasi a Barcelona. En el programa de mà de la representació del 31 de maig de 1934 de *La núvia venuda* de Smetana hi ha escrit un comentari sobre el mestre Sabater que diu: "...hi posa un esforç que mai no amida, una traça i un tracte meravellós, i una paciència il·limitada, que són els complements de la seva competència. Del seu gran sentit musical, del seu infatigable bon gust."

La primera òpera que es va representar va ser *El barber de Sevilla* de Rossini l'11 d'abril de 1932 al Teatre Tívoli de Barcelona (també se'n van fer representacions al Palau de la Música Catalana, al Gran Teatre del Liceu, al Teatre Calderón, al Coliseum i al llavors anomenat Palacio de las Naciones de la Feria de Muestras, avui Palau Nacional que allotja el Museu Nacional d'Art de Catalunya, tots aquests espais a Barcelona) i excepte alguns pocs anys, el projecte va tenir continuïtat fins al 1969. Josep Sabater, però, va dirigir la seva darrera representació el 1958 en un concert que es va celebrar al Gran Teatre del Liceu de Barcelona, en aquesta ocasió amb l'orquestra simfònica d'aquest teatre i el cor, en el qual es van interpretar els *Carmina Burana* i *Die Kugle* d'Orff. Va ser l'estrena absoluta d'aquestes dues obres a Espanya.

© dels textos: Miquel Jorba i Picañol, 2017
© del pròleg: Jaume Radigales i Babí, 2017
© de les fotografies: els seus autors i arxius corresponents, 2017
© d'aquesta edició: Pagès Editors, SL, 2017
C/ Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
editorial@pageseditors.cat
www.pageseditors.cat
Primera edició: novembre de 2017
ISBN: 978-84-9975-927-2
DL L 1499-2017
Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, SL
www.bobala.cat

— imprès a **lleida** —

La reproducció de les imatges és d'ús exclusiu per a aquest llibre.

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, <www.cedro.org>) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.